

Вікторія Собослай

ПОСТМОДЕРНА СТИЛІСТИКА ТВОРІВ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Постмодернізм – це загальна назва окреслених останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, що виникли після модернізму та авангардизму. «Постмодернізм – це особливий погляд на світ, особливе світовідчуття, характерне для людини нової епохи – епохи постмодерна [1, с. 51].

Основною рисою постмодерністської свідомості науковці вважають неприйняття будь-якої ієрархії та оцінки, а також відсутність обмежень. Джерело інформації, так само як і адресат, стає невизначеним. Набагато важливіше стає те, як виражається інформація. Однак найхарактернішою рисою є органічне поєднання трагедії і фарсу у трагікомічному, поєднання іронії та самоіронії, пародії та самопародії [1, с. 9–10].

Український постмодернізм 90-х років ХХ століття – посттоталітарне, постколоніальне мистецьке явище, завдання якого полягало в реорганізації віджитих суспільно-культурних уявлень та стати основою для нової концепції людини в світі. Важливим аспектом ідейно-естетичного змісту творів українського постмодернізму стало осмислення проблеми іншого. У намаганні зруйнувати тоталітарний радянський дискурс постмодерністські автори зображують своїх персонажів такими, що намагаються сховати власну ідентичність або визначають останню рисами аутизму чи нарцисизму [4, с. 92].

Яскравим представником цього руху, як і всього українського постмодернізму, став Юрій Андрухович – поет, прозаїк, есеїст, перекладач, автор багатьох романів.

Юрій Андрухович – передовий представник сучасної української літератури у світовому літературно-мистецькому просторі. Його творчість розглядається в контексті явища українського постмодернізму, причому рецепція Андруховича українською літературною критикою є доволі різнобічною: творчий доробок письменника досліджується як феномен «карнавальної» прози.

Мета нашої наукової розвідки – дослідження рис постмодернізму в романі Юрія Андруховича «Рекреації».

Теоретико-методологічна робота була проведена за допомогою системного підходу на основі новітніх філософських і літературознавчих досліджень естетики постмодернізму. Під час дослідження були використані традиційні загальнонаукові методи: метод аналізу і синтезу, метод типологічного зіставлення, описовий метод, культурно-історичний метод. За допомогою цих методів нам вдалося проаналізувати творчість письменника і зробити висновки.

Основною тенденцією літератури постмодернізму стає свідоме створення ігрових стосунків у тривимірному просторі «автор ↔ текст ↔

читач». За цим принципом і побудований роман «Рекреації».

Головною темою «Рекреацій» є митець не як надлюдина, а як звичайний смертний, із своїми позитивними та негативними якостями. Також важливою темою роману Ю. Андруховича – є пригоди поета. Це образ людського суспільства, що піддається переслідуванню таємних сил, стає центральним типом героя та темою. Так основна тема ініціацій-випробувань героя роману повністю збігається з темою магічного театру [3].

Назва твору є алюзією на історичну епоху дії книги. Найважливішою ознакою твору є карнавальність. Мотив перетворення, воскресіння простежується і в назві роману Ю. Андруховича. Назву твору «рекреація» можна розшифрувати як «наново-творення» і в назві основної події твору – Свято Воскресаючого Духу. Отже, заново народитися повинен і цілий світ, і кожний, хто потрапив на це свято. Відповідно до цих двох рівнів відродження, принцип карнавальності реалізується як в поезиці роману взагалі, так і в конкретних сюжетних епізодах [5, с. 6]. Можемо сказати, що основою роману є карнавал. Тому карнавальність визначає зміст і розвиток дії твору. У творі карнавалізація пронизує різні рівні соціальної, культурної поведінки персонажів. Завдяки цьому ми можемо визначити жанрову специфіку твору, як карнавальний роман.

Поглиблює зміст тексту також тема творчості, яка втілена у системі алюзій та самопосилань, і паралельно об'єднує його зі світовою та вітчизняною культурою. Автор підтримує попередню традицію, слідуючи постмодерному принципу, а не тільки руйнує або переосмислює його.

Загальна ідея у романі розпадається на чотири більш дрібні – за кількістю головних героїв. Чотири лінії складають чотири самостійні підтеми, цікаво сплетених разом, кожна з яких насправді могла б бути окремою темою для роману. Першу лінію уособлює Орест Хомський, з яким пов'язана проблема «митець – свобода». Друга лінія: «митець – проблема смерті», втілена у відношенні зі світом Юрка Немирича. Третій сюжет: «митець – етнос» пов'язаний із Грицем Штундерою. Лінія «митець – соціум» розкривається завдяки образу Ростислава Мартофляка [6, с. 7].

Провідною ідеєю твору є руйнування колоніальної й антиколоніальної парадигми культури. Ця ідея тісно пов'язана із проблемою творчості, а також проблемою творчої людини. Весь світ, включаючи образи письменників, виступає у своїй карнавальній формі. Загалом, ми можемо сказати, що в романі великою оригінальністю виявляється феномен творчості.

Однією із складових частин проблематики роману Юрія Андруховича «Рекреації» є новий погляд на феномен творчості. Використовуючи постмодерністське й карнавальне світосприйняття, автор твору зображує сучасний світ і людей в іронічному світлі, руйнуючи ідеологічні системи, що обмежують сприйняття людиною світу, її свободу вибору та дій. Разом з тим роман торкається і проблеми світової культури. Для цього

Андрухович застосовує широко вживаний серед постмодерністів прийом інтертекстуальності, що полягає у творчому переосмисленні здобутків попередньої культурної епохи, своєрідній грі з її уламками, їх новому комбінуванні. Автор залучає до структури роману численні алюзії й посилання на твори російські, українські, а також приналежні до західного культурного простору як елітарного, так і масового.

Сюжет роману має риси традиційного прозового твору. Події в «Рекреаціях» відбуваються в межах міста Чортополя. У творі наявні всі компоненти сюжету. Подорож, яка представляє шлях до оновлення, є центральним поняттям у «Рекреаціях». Саме цей мотив допомагає читачеві зрозуміти прагнення героїв знайти своє «я». Усі герої твору Ю. Андруховича долають простір з метою осмислення фрагментованої дійсності. Яскраво простежується гра з часом і простором, адже зазвичай фізичний і художній час не збігаються. Через це у творі з'являються стильові ефекти, завдяки яким автор може виявити універсальні закони людського буття, створити образ епічної єдності світу, а не тільки виявляє характерні риси й ознаки «тут» і «тепер». У «Рекреаціях» письменник переносить Галичину з контексту СРСР у контекст Австро-Угорщини.

Мова твору наповнена стилізацією, іронією, тавтологією, словесними іграми, використанням грубої нецензурної лексики, розмовної мови, гіперболізує такі людські цінності, як розуміння і визнання. Крім авторської маски, якою «розігрується» реципієнт, важливим елементом цілісного твору Андруховича є гра на рівні лексики – так звана мовна гра, до якої часто вдаються постмодерністи. Андрухович часто вдається до гри зі словами, вводячи їх у текст із навмисне неправильним граматичним значенням для підсилення іронічності. Складна мовна гра приховує просту й одноманітну фабулу, прагне відвернути, захопити, зачарувати читача екзотичною красою і перманентною новизною.

Автор намагається втекти від офіційної манери письменства, скинути тоталітарне минуле. Для відходу від змісту висловлювання вдається до прийому переліку у прозі, зосереджує увагу на медитативному називанні елементів, створює ефект розсіювання сенсу. Варто підмітити, що крізь таку хаотичну, нелінійну манеру викладу думок, висвітлення проблематики твору, проходить важлива постмодерністська риса – ризома. Саме ця категорія фіксує в собі відмову від принципів стабільності й центрованості буття. Вона полягає в нелінійному способі організації цілісності. І саме крізь роман «Рекреації» найлегше проілюструвати цю категорію філософії постмодернізму. Беручи до уваги всю композицію роману, ми з впевненістю можемо підмітити ризоматичну, нелінійну авторську організацію цілісного твору. Зв'язки тут множинні і заплутані, вони постійно обриваються, таким чином, створюючи відкритість для подальших трансформацій у читацькій уяві.

Присутня у творі й алюзія на історичні події українських міст, натяк на минуле Запорізької Січі, на минуле козаччини. Автор таким чином

намагається із сотень чужих творів, чужих думок, чужих ідей, почуттів, переживань створити цілком новий твір. Саме завдяки такій неоднозначності описуваних в романі образів, уведенні ремінісценцій, алюзій, ігор з іменами, масок, карнавалізму, Андрухович вдається до літературної гри з читачем, створює ефект колажу, моделює дійсність шляхом експериментування зі штучною реальністю, ірреальністю, іронізує та надає подвійного навіть множинного значення певним речам, подіям, власним назвам.

За допомогою цього ж таки експерименту Андрухович намагається показати межовий психічний стан людини – божевілля, пристрасть. Науковці визначають це явище, як маргінальність, що є особливо популярним принципом для постмодерністів. Картини божевілля, як вияву маргінальності, простежуються під час карнавалу, так званого Свята Воскресаючого Духа, і є кульмінаційною межевою божевільно-хаотичною віссю, позбавленою як реальності, так і ірреальності.

Отже, Ю. Андрухович у своєму творі втілює всі найяскравіші характеристики постмодерну: бурлеск, буфонаду, а також – абсурд, сарказм, іронію, карнавал, алюзії і ремінісценції себе самого. Показує нам внутрішньо вільних людей, котрі, руйнуючи старі міфи, не творять відразу ж нових. Вони найвище цінують внутрішню свободу, право бути на карнавалі життя без маски, можливість висловити власну думку, не оглядаючись на загальноприйняті норми. Крім того, у тексті яскраво зображена історія і сучасність України, відбито авторські погляди на творчість і буття поетів.

У прозі Юрія Андруховича виявлено чимало протиріч тексту і окреслено низку прихованих для читача і самого автора смислів. Письменник має свій погляд на постмодернізм, відходить від традиційного трактування і реалізації. Ми можемо сказати, що твір «Рекреації» – це фантазія, яка насправді є дуже близькою до реальності.

Список використаних джерел

1. Данильчук О. М. Постмодернізм: характерні особливості та проблеми розвитку: методичні вказівки. – Миколаїв: НУК, 2008. 60 с.
2. Затонський Д. Про модернізм і модерністів. К., 1972.
3. Пахаренко В. І. Українська поезика: підручник для вищ. навч. закладів. Черкаси : Відлуння-плюс, 2002. 319 с.
4. Петутіна О. О., Вандишева-Ребро Н. В., Голозубов О. В. Історія української культури. Частина 2. Українська культура Нового та Новітнього часів. Харків: НТУ «ХП», 2012. 132 с.
5. Харчук Р. Юрій Андрухович не для дітей. *Дивослово*. 2006. № 12. С. 1–29.
6. Цапліна І. Феномен творчості в романі Ю. Андруховича «Рекреації». URL: <http://www.zsu.zp.ua/99/1-article.php>.